

330,14:338

449

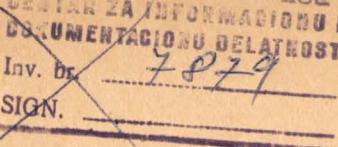
ПЕТАР М. СТОЈКОВИЋ-РАШКОВИЋ

ЕКОНОМИЈА
БЕОГРАДСКЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЦЕНТРАЛЕ
„СНАГА И СВЕТЛОСТ“

ЈЕДАН ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ УЛОГЕ СТРАНОГ
КАПИТАЛА У НАШОЈ НАРОДНОЈ ПРИВРЕДИ

БЕОГРАД 1940

ПЕТАР М. СТОЈНОВИЋ-РАШНОВИЋ

ЕКОНОМИЈА
БЕОГРАДСКЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЦЕНТРАЛЕ
„СНАГА И СВЕТЛОСТ“

ЈЕДАН ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ УЛОГЕ СТРАНОГ
КАПИТАЛА У НАШОЈ НАРОДНОЈ ПРИВРЕДИ

35015

БЕОГРАД 1940

ПРЕДГОВОР

Поремећајем међународног привредног либерализма, који је проузроковао први светски рат (1914 год.), изазвана је и прва криза капиталистичке привреде у свету, коју је затим после рата озбиљније захватила појава супротног му Совјетског система, и то двоструко: својим снажењем и експанзијом, а затим и својим непризнавањем царистичких дугова капиталистичком иностранству.

Да му се то у будуће неби десило, да не буде враћен, капитал је од тада постао опрезнији при преласку граница. Његово слободно струјање у међународном привредовању све се више од тада смањује. Размена робе, као и регулисавања њених цена на међународним тржиштима, врши се данас и без његовог учешћа. За све то, нема сумње, највећа заслуга припада баш њему експанзивном крупном капиталу, који никада није хтео знати за доста. Ако не милом, а оно топовима, он је за себе од увек тражио лавовски део.

У оба случаја, мете тих оштрих борби од увек су бивали мали и сиромашни народи, који се међу великима налазе у положају сличном сиромашних младих људи, жељних живота и напредовања поштеним својим трудом, које им лихварски интереси великих газда онемогућују да то постигну. А у случају потребе искупљивања свакојаких њихових грехова, велики ће као и увек подметати мале да они то за њих поднесу.

У томе и јесте интерес великих, да што више буде малих и сиромашних, да у случају потребе они за њих ваде кестење из ватре.

Из једне такве ошtre међусобне борбе тежњи великих, остварен је вековни сан народа Југославије, — остварено је њихово јединство уз огромне жртве и по цену тешких материјалних

јалних рушевина и пустоши земље, после једног великог рата. За обнову ратом опустошene земље у њеним проширеним границама, потребна су нам била два главна услова: добра Управа земље и јевтин крупан капитал. Среће ни у једном, нисмо имали. За добру управу земље било је људи исто као и за њену одбрану. Али, пошто су правила одабирања (селекција) људи на Управу земље супротна правилима одабирања за народну одбрану, (најбољих) то су отуда и резултати њихови морали бити супротни. Од овога првога услова, од мудре Управе земље, зависило је успешно остварење онога другога: мобилисање у првоме реду домаћег капитала, а затим у потребним количинама и страног, и то искључиво финансијског.

Осуствујом тог првог условия, нужног за успешно функционисање укупног живота једне земље, скроз несолидни, да не кажемо уцењивачки, страни капитал је створио у нашем привредном и социјалном животу народа врло тешке и даље неподношљиве последице. Добро упућени тврде, да је само Нашичком афером оштећена наша народна привреда са преко двадесет и пет милијарди динара. Износом dakле, који представља двогодишњи укупни државни буџет, или десетогодишњи буџет народне одбране.

Овај конкретни исцрпно проучен пример предузећа страног капитала код нас, — Београдске електричне централе „Снага и светлост“, пружиће читаоцима прилике, да се о томе у потпуности увере, као и о томе, да начин пословања страног капитала у нашој привреди првенствено зависи и од партнера на нашој страни т. ј. позваних преставника општег интереса (у овом случају од саме управе Београдске општине, па и њене надзорне власти).

(Студија је писана 1938 године).

ПЕТАР М. СТОЈКОВИЋ-РАШКОВИЋ

**ЕКОНОМИЈА
БЕОГРАДСКЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЦЕНТРАЛЕ
„СНАГА И СВЕТЛОСТ“
ЈЕДАН ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ УЛОГЕ СТРАНОГ КАПИТАЛА
У НАШОЈ НАРОДНОЈ ПРИВРЕДИ**

Важност питања улоге страног капитала у нашој народној привреди, до сада изгледа нам није уовољној мери интересовало наше економисте. У колико је оно пак носиоце наше економске политике занимало, чини се многима, да је то долазило, не од њиховог разумевања за потребе наше народне привреде, да она уз јевтине камате и повољне услове плаћања, добије за себе потребне кредите, него су ту играли претежну улогу други разлози, а и погрешна схватања у стручној јавности, која због осутности подробних и објективних студија по начину пословања страног капитала у нашој народној привреди, несвесно га подржава својом наклоношћу.

Оно истина може се наћи и међу незваничним економистима по које погрешно сватање о суделовању и начину пословања страног капитала у нашој привреди, често искићено најлепшим похвалама. Такви су економисти, а и политичари код нас бројнији од оних, који ово питање узимају у проматрање озбиљно, патриотски и најсавесније, који нам о улози и пословању страног капитала у нашој привреди другчије пишу и говоре.

Да узгред овде поменем и једног од присталица досадањег начина уношења и пословања страног капитала у нашој привреди — књигу „Инострани капитал у југословенској привреди“, од г. Владимира Розенберга, вишег функционера Министарства трговине и индустрије, преко кога се врши контрола уласка и пословања страног капитала у нашој привреди.

Сам наслов, обим и опширност ове Розенбергове књиге, објавали су на први поглед потпуније објашњење постављеног питања. Међу тим, то ова Розенбергова књига није ни уколико испунила. Од почетка до краја, књига је претрпана званичним податцима, чија веродостојност није увек ван сумње.

Овом књигом, писац је покушао приказати страни капитал у нашој привреди на један невероватан начин, да он — страни капитал тобоже најчешће губи у нашој привреди, а ни речи о томе, каже писац да он постиже претеране зараде у нашој привреди, за које се често верује и тврди.

Читањем ове Розенбергове књиге, необавештени би могли закључити из ње чак и то, да страни капитал долази овамо код нас из некаквих племенитих побуда према нашој привреди и народу, а не ради њега самога, да се он, не бирајући начине и средства увећа колико год то може, и да из наше националне привреде, извуче што више и однесе у своје. Далеко би нас одвело набрајање масе предузећа страних предузетника код нас, која г. Розенберг у тој својој књизи помиње и за чије тобожње губитке он јадикује, као и она, за која он тврди да баш ништа не зарађују. Она предузећа страног капитала код нас која зарађују, зарађују врло мало, каже он. По њему зараде Француза у Борским рудницима и Енглеза у Трепчу сасвим су скромне. Па закључује, да страни капитал који суделује у нашој привреди са 6,215.742,869.— динара, да тамо где је он у надмоћности над домаћим, зарађује свега 106.000.000.— дин. годишње.

Он мисли да ми не знамо, да сума коју странци годишње износе из Трепче и Борских рудника као зараде, да оне далеко премашају суму од 106.000.000.— динара која по њему треба да претставља укупну годишњу зараду страног капитала у нашој привреди.

Он признаје да код нас, поред акционарских друштава постоји велики број инокосних ортачких предузећа у којима може суделовати страни капитал, и да се тамо његов износ ни приближно не може проценити.

За г. Розенберга, као ни за многе друге бранитеље страног капитала — његовог досадашњег начина уношења и пословања у нашој привреди, тешко је веровати да је необавештен и ако овако нешто може да тврди. Он није могао тврдити да Французи у Борским рудницима и Енглези у Трепчи губе, или је ето избегао да нам бар приближно каже колико они тамо зарађују.

И заиста, оваквом знању о улози и суделовању страног капитала у нашој привреди, нису потребни никакви коментари. Па ипак ми дугујемо добар део захвалности г. Розенбергу, што нам ето и он даде прилике да се уверимо, да тај наш контролни апарат страног капитала изгледа није добро обавештен о улози и суделовању страног капитала у нашој привреди.

Насупрот овој већој (магнетска моћ капитала чини своје па није ни чудо што надглашава) мања група наших економиста говори нам и пише сасвим друкше о улози страног капитала у нашој привреди.

У својој књизи „Индустријска политика“, на месту где говори о улози страног капитала у нашој привреди, професор универзитета господин Др. Мијо Мирковић, између осталог каже о њему и ово: „Ако је фабрика подигнута страним капиталом, ако у њој ради страно стручно и техничко особље, ако набавља сировине или машине, погонска средства или мазиво из иностранства, остаје у земљи сразмерно мален део вредности њене производње. Велик део одлази у иностранство као камата или дивиденда на појајљене или инвестиране капитале, као цена купљених машина и материјала и као део уштеде странаца који у фабрици раде. У томе погледу налазе се подједнако колонијалне и аграрне земље према капиталу иностраних земаља. Учешће таквих индустриских предузећа у формирању националног дохотка је малено. То се најбоље може осетити и у рударским индустриским базенима и наше земље где су раденици и фабрике у рукама страног капитала. Најближа околина таквих места, села самога рудника, вароши и варошице у њиховој близини осећају у врло незнатној мери благодети индустрисације. Рудник или фабрика тешу највећи могући принос предузећа, искоришћујући потпуно незаштићену радну снагу, СПРЕМНИ НА ВЕЋЕ ЖРТВЕ У КОРИСТОНИХ ПОЈЕДИНАЦА, КОЈИ МОГУ ДА ИМ ОБЕЗБЕДЕ ПРОДУЖЕЊЕ КОНЦЕСИЈА, ЗАШТИТНИ ЦАРИНСКИ СТАВ, ПОВОЉАН ПРЕВОЗНИ СТАВ ИЛИ МАСИВНУ ПРОЂУ УГОВОРА СА ДРЖАВОМ. Све то чини и домаће предузеће, само код домаћег предузећа, ма колико био подељен принос предузећа већи његов део увек остаје у земљи“.

Из овога, дакле јасно излази, да од ове наше полуколоњијалне започете индустрисације земље, све користи од ње вуку страни капитал, страни предузетници и појединци са добрым везама.

Г. Розенберг, као ни многи други његовог правца схватања улоге страног капитала у нашој привреди, није се у тој својој књизи о њему ни речју дотакао једног огромно тешког зла, које нам овамо са собом доноси тај страни капитал, и које он сеје на све стране, где год се он појави, унесрећујући тиме целу нашу заједницу, нашта треба увек и у свакој прилици, када се говори и пише о страном капиталу код нас, обраћати много пажње, највећи део простора и времена и неуморно понављати то зло и указивати на њега, које доводи у питање чак и егзистенцију и опстанак целе наше заједнице, а то је, поред експлоататорског и његов корумптивни карактер.

Осврнемо ли се за моменат на историју његовог делања у нашој привреди, од дана када је се он први пут појавио на нашем тлу, приликом грађења првих жељезница код нас, па до данашњег дана, ми ћемо одмах увидети и уверити се, да је се до сада код њега показивала баш та експлоататорско корумптивна као његова најјача особина. Отуда добија се утисак да он у томе циљу овамо код нас једини и долази.

Или, узмемо ли да се потсећамо оних многих злоупотреба — афера, које су до сада код нас МОГЛЕ изаћи у јавност, па ћемо се и ту најбоље осведочити о тој истини и уверити се, да су оне готово без изузетка плод страног капитала. Ниједно предузеће у коме он суделује, неће се наћи а да он кроз њега било на који начин није упио своје пипке у наш народни организам. При томе не треба губити из вида ни странце кућевласнике код нас, којих у Београду има велики број који се из дана у дан све више множе. По тврђењу „Српског гласа“ само за два дана у децембру прошле године, прешло је у њихове руке непокретног имања у Београду у вредности од 14,395,000 дин. Продавци тих имања су: Зорка, Катарина, Иван, Љубодраг, Ђорђе и Надежда. Купци имања су: Ракета, Шварц, Вајс, Ледерер, Шнур, Исак и Ета.

Са каквом скрупулозношћу ти сумњиви странци, наши кућевласници у Београду, поступају са нама кираџијама и пореским властима, нека то покаже пример „управе“ куће у улици Кр. Петра бр. 54, која је својина „Норме“ А. Д. из Швајцарске а којом управља некакав Др. Лео Штајндлер, некада врли полицајац по које Аустрије, за кога се тврди, д је у доба окупације, босанскe Србе у црно завијао и да је из Бијељине због тога после ослобођења побегао од Срба. Четвртину укупне кирије, која го-дише износи преко 350.000 дин. „управа“ ове куће не уноси у

уговоре као кирију, већ као измишљена неузгребна плаћања, на која се не плаћа порез. За огрев (парно грејање) зими плаћамо нас 23 кираџије преко 60.000 дин. Од тога нашег крватво зарађеног новца, датог за огрев, управа куће „поштено“ зрађује више од 40.000 и шаље у иностранство, а ми се крвицом надзорне власти, која све ово толерира, мрзнемо у становима на + 7%. Непоштовање Уредбе о сузбијању скупоће и несавесне спекулације да и не помињемо, као и непоштовање свих других писаних и неписаних моралних закона ове земље. У новембру кирија је по-дизана без икаквог страха од казне. Друштвена пореза се на ову кућу не плаћа. Нечистоћа је у њој на најнижем ступњу. Ни српска мајка не остаје поштећена, ако се ко од нас кираџија обрати „управнику“ ове куће за извршење уговорних обавеза, исто онако, као што је то чинио у Босни за време окупације.

Из до сада изложеног и из онога што већ знамо из живота, јасно изилази, да ослањајем на званичне податке, засноване на билансима предузећа страних предузетника, која она склапају на начин свима нама добро познат, па на таквим подацима и њиховим статистикама заснивати Розенберговска објашњења и тврђења, и на таквој подлози писати читаве књиге о свеукупној улози страног капитала у нашој привреди, не може нам расветлити питање о коме се тобоже баве пријатељи страног капитала.

Отуда озбиљна и свестрано обухваћена обрада целог питања улоге страног капитала у нашој привреди, у једном заокругљеном делу, није могућа све дотле, док постоје некажњиве могућности дотерирања и прекројавања биланса и безброј других манипулатија којима се и домаћи предузетници служе, и док постоје могућности корумпирања његовог контролног апарата од стране тих капитала.

Дотле, ако желимо сазнати истину о пословању и улози страног капитала код нас и цену с којом ми плаћамо то његово присуство у нашој привреди, онда не остаје нам ништа друго, до да потражимо друге могуће путеве, који воде правом сазнању истине о његовом пословању код нас.

А то се не може постићи прелиставањем постојеће литературе о њему, нити поверењем у утрпане податке љубазних директора предузећа, уз кафу и на меканој фотељи, а још мање поверењем у назови њихове статистичке податке, билансе предузећа итд.

Ту је у првом реду потребна велика љубав према грудви и припадној заједници, онда мудра тактика испитивања и проверавања пословања проучаваног предузећа, придобивањем за то бистрих и социјално свесних најамника предузећа, за добијање тачних података о раду и правоме стању проучаваног предузећа. Дакле, неком врстом „четничке борбе“ противу овога заиста опасног непријатеља наше заједнице, као и противу савезника му, његових код нас многих и разноврсних слугу, почев од оних, чијом се он кривицом код нас у оваквом експлоататорско-корумптивном стању налази па до извесних несавесних чиновника, државних и самоуправних, који мисле да их заједница плаћа за то да они служе интересима тог страног капитала, а не заједници од које живе. На пример, ни једи једини податак нисам званично могао добити од Дирекције трамваја и осветљења, за обраду ове теме. У њој се понашају као у филијали „централе снаге и светлост“. Чак ме је један њен чиновник, неки Цвијић, хтео избацити из канцеларије шефа претпилате, када је сазнао да сам дошо за подтке о количини годишњег откупна енергије од „централе снаге и светлост“.

Да би допринео свој део труда једном таквом укупном проучавању улоге страног капитала у нашој привреди, ја ћу овде изнети резултате својих напорних проучавања једног предузећа страног капитала код нас, — београдске електричне централе „Снага и светлост“, друштва Сосиете де Банк сусиз из Базела, коју је концесију друштво добило од београдске општине, уговором закљученим на бази оне познате одлуке постављеног општинског одбора, са претседником господином Милошем Савчићем на челу, и потпреседницима Д-р Милославом Стојадиновићем и Зајином, од 19. јуна 1929. године.

Тим уговором, друштво је добило искључиво право експлоатације електричне енергије у Београду у времену од 25 година, са утврђеном откупном ценом енергије од стране општине од 1,27 дин. по киловат-часу.

Зашто и како је дошло, видећемо мало ниже, до каквог уговора и шта он значи за Београд, а посредно и за укупан привредни и социјални живот целе земље, покушаћу да то са чињеницама овде осветлим.

*

Ми који пратимо живот и рад других народа, видимо да претставници њихови: политички привредни и други, чине све и труде се свим могућим силама својим, да личним трудом до-

принесу максимум бољитка својим народима које претстављају. Они то чине у првом реду, брзим увођењем у живот нових проналазака технике и науке и свега корисног за укупно подизање свеколиког живота својих народа.

Код нас међутим, не може се рећи да је тако до сада рађено. Напротив, онима којима је код нас припадала та власт и дужност, да одобравају и уводе нове тековине науке у живот, сматрали су их својим патентима, па су их као такве уступали, најчешће странцима, који сада са добивеним концесијама немилосрдно експлоатишу наш незаштићени народ. Ето дакле, место да те тековине науке буду од користи и нашем народу, оне му доносе нове неподношљиве терете.

На пример, корисност радиофоније не може се порећи. Али, какве користи за наш народ, који својим мучно створеним производима плаћа увоз стотине хиљада радио апарата има од те наше радиофоније? Колико на селу има радио апарата? Или какве користи сељаку од њега и ако га има? Да му вальда ћерке, снаје и синови слушају неукусне хумореске и толико омрзнуте политичке говоре.

Тако је и са свима осталим тековинама науке које се уводе у живот код нас, не да оне служе народу, него да преко њих народ робује бирократији, капиталу и другима. Тако је и са производњом електричне енергије, те најсушне потребе данашњег културног човека.

Док државе других народа чине све, да што више и јевтиније произведу и ставе својим потрошачима на расположење довољне количине јевтине електричне енергије за производњу и културне потребе, па чак и по цени коштања. И док је код њих производња у огромном порасту а цене у опадању, код нас је међутим обратно: производња опада а цене расту. Тако на прми смо у 1929. год. произвели 460 милиона кил. часова енергије, а у 1932. год. свега 390 милиона киловат-часова! Док су друге земље за то време скоро удвоstrуčile своју производњу енергије, изузев Совјетске Русије која је за исто време утростручила своју производњу енергије, од 6 на 18 милијарди киловат-часова, А ми смо за то време смањили производњу за 70 милиона киловат-часова!

Узрок томе треба тражити и у најгорем систему на који је постављена електрификација љаше земље. Они многобројни и свима нама добро познати штрајкови наших градова, последњих година, противу експлоататорског система електрифика-

ције наше земље, потврђују ту жалосну истину. Власници електричних предузећа концесионари, вешто су тада подметали штрајкачима политички моменат, па су се „зато“ званични и нашли на страни тих концесионара. Дакле противу интереса својих грађана.

Ето дакле где лежи објашњење неуспеху једне савремене планске електрификације наше земље, какве се виђају у другим напредним државама.

Пре 9 година, на конгресу електричних предузећа Краљевине Југославије у Загребу, говорио је између осталих и г. Божидар Рупчић, инжењер загребачке градске централе. Он је у том свом предавању изложио конгресу своју студију о електрификацији наше земље, па је још тада, у времену инфлације, скупог угља и радне снаге тврдио, да електрификацијом наших жељезница, рачунајући са истом ценом струје с којом се рачуна у суседној Аустрији, где је све скупље, и под најнеповољнијим условима за сврхе електричног погона жељезница, тј. са 0,50 дин., годишњи би трошкови конзума електричне енергије за погон жељезница износио тада око 250.000.000 динара, што значи према ондашњим издацима само на угљу уштеду од преко 200.000.000.— дин. годишње, не рачунајући ту уштеду на води од 7.000.000.— дин. и мањи потрошак на мазиву на који се годишње троши око 30.000.000.— дин. То је дакле прорачун од пре 9 година. А сада би, обзиром на проширену жељезничку мрежу и јевтинију радну снагу, та уштеда била далеко већа. Остале предности, каже инжењер господин Рупчић, електричног погона су: техничке погонске и финансијске нарави, тако су многобројне, да их је тешко у једном кратком реферату изложити.

Нажалост, код нас, не само да се не поклања никаква пажња предлогима и настојањима стручњака и добронамерних људи, да се наш народ подигне и земља унапреди, него им се чине чак и сметње.

Поред горњег и безброј других двадесетгодишњих узвраћања, као што видимо надлежни нису ни у погледу електрификације наше земље ништа корисно урадили. Оно што је у томе погледу до сада код нас урађено, урађено је на штету једне модерне планске електрификације земље. Уклањања данас многа после рата изграђена електрична постројења, која су готово сва израђена у супротности са принципима разумне електрификације земље, биће велика сметња изградњи модерне електрифи-

кације земље, а уз то највиши се и на нејељне дипломатске протесте. За то није ни чудо да у граду који би требао и коме је то дужност, да нојболим примерима послужи и осталим у земљи, ми ето у њему видимо три електричне централе, супротно постављене свима принципима модерне електрификације, са подељеним територијалним концесијама, које производе електричну енергију под разноликим условима и околностима. То су швајцарска електрична централа у Београду „Снага и светлост“, шведска „Електроинвест“ у Земуну и централа Трговачко-индустријске банке у Макишу, из које се напајају, електричном енергијом водоводне инсталације београдске општине на Белим водама. Поред ове три, на територији Београда постоје још око 200 мањих електричних постојења у разним предузећима која производе електричну енергију за сопствене потребе предузећа, као и у већим надлштвима и установама. Капитал инвестиран у ове мале централе фабрика и установа, није мањи од инвестиција учињених у централу Снагу и светлост. Отуда није тешко схватити колико стају одржавања и персонал ових многобројних малих електричних постројења, као и њихово погонско гориво — нафта, коју увозимо и која је скупа.

То подвлачимо да би се увиделе огромне грешке и неразумевања оних, којима је припадала та дужност да кроз ових 20 година решавају о томе тако важном животном питању престонице и целе земље.

Грешке учињене до 1929. године, могле су се без већих тешкоћа некако исправити. Али грешка учињена те године, одвела је судбину модерне електрификације Београда у ћор сокак за много година.

Те године, 15. фебруара влада је својом одлуком сменила дотадашњи изабрани одбор и претседништво београдске општине, па је на њихово место поставила нове личности, на челу са г. Милошем Савчићем претседником и потпретседницима гг. Милосавом Стојадиновићем и Војиславом Зајином.

Непуна три месеца после овога наименовања — 10 маја овај постављени суд и одбор Општине, заједничком одлуком изабрали су из своје средине једну комисију од 15 чланова, и ставили јој у дужност да проучи питање подизања нове електричне и гасне централе у Београду, и да проучи један извештај стручњака, директора и шефова општинске централе о подизању тих централа, који су доцније за те своје „стручне“ услу-

те добили директорска места у тој новој електричној централи са великим платама.

После неколико одржаних седница, посебних и са „стручњацима“ комисија је заузимањем њенога претседника, професора г. Кирила Савића, одбацила предлог суда о уступању општинске електричне централе било коме.

И поред овакве одлуке стручне комисије, којој је претходио низ седница и на лицу места многа проучавања општинске централе, њен капацитет и утврђена способност, да она може са истом прогресијом повећавања потрошње енергије као и дотле, снабдевати Београд пуних десет година енергијом. Суд је дакле, и поред тога сазвао необавештени и нестручни, али добро послушни пленум, да од њега потражи усвајање свога предлога — уступање општинске електричне централе странцима у експлатацију у времену од 20 год. Седница је била заказана за 19 јуни исте године. Пет и по часова — од 6 до 11.30 вођена је битка те вечери о судбини београдске електричне централе између професора г. Савића и неколицине чланова његове комисије, с једне стране, и општинског суда с друге. А око пола ноћи, када је изгледало да ће суд и поред тога изгубити битку, Савић је испразнио галерије дворане, па је ту јавну седницу прогласио, први пут у историји Београда тајном, да на њој, у отсуству јавности припреми непослушним (ова ме је ствар толико интересовала, да сам и по цену строге казне једини од публике присуствовао овој веома интересантној тајној седници пленума одбора, на тај начин, што сам се био скрио иза једнога стуба на галерији, приликом када су је служитељи празнили),

Успех овог Савчићевог подвига био је скоро сто процентан: **САМО ТРОЈИЦА СУ ГЛАСАЛА ПРОТИВУ ПРЕДЛОГА СУДА!**

Да онда није постојала нужна потреба за Општину, да подиже нову електричну централу, најбоље нам то показује и ово тврђење стручњака комисије, на челу са г. професором Савићем, који су после ове тајно одржане седнице, у циљу притиска на одбор да прими предлог суда, демонстративно напустили одборску дворану те ноћи, у коју више никада нису ушли, они су тада тврдили, да је општинска стара електрична централа, онаква каква је била способна, да Београд снабдева електричном енергијом пуних десет година, и то без икаквог даљег њеног проширавања. То значи, да су се могле сачекати за општину и боље финансиске прилике, која као што видимо није тада располагала

са потребним кредитима за ту инвестицију. За то је била лудост за општину да се задужује за ту инвестицију у предузеће, за којим она тада није осећала нужну потребу, и то са врло неповољно тада иуђеним страним кредитима. А каква је тек била бесмисленост уступати странцима своје највеће и најуносније привредно предузеће, у времену за њу најтеже привредне кризе, од кога је предузећа општина дотле највећим делом и живела.

Доцније, прикупљајући ближе податке за обраду ове теме, обратио сам се и проф. г. Кирилу Савићу, као стручњаку и човеку који је добро упознат са овим питањем, па сам му том приликом поменуо имена извесних ондашњих постављених одборника београдске општине, који су, како је то мени онда, посматрајући њихове седнице из публике са галерије изгледало, да су и они као и он, г. Савић били противу предлога суда, да се уступи странцима у експлатацију производња електричне енергије у Београду. Проф. г. Савић на то ми је тада одговорио, да сам био у заблуди и да ствар друкше стоји: „Колико је било понуђача за централу, утолико је се група био поделио тадањи општински одбор, које су онда међусобно водиле борбу свака за своју групу“, каже г. Савић. „А пошто је понуђач Сосиете де Банк сунис био најскупљи... итд., то је он успео да за себе у одбору створи највећу групу са претседником г. Милошем Савчићем на челу. Пре него ли што сам то увидео, био сам противан сваком уступању Електричне централе у експлатацију било коме“ каже г. Савић. „Доцније, када сам увидео да Општина мора некоме да плати ја сам тада и противу своје воље помагао групу чији је понуђач са електричном енергијом био најјевтији, да кад већ Општина мора неком да плати, нека бар то буде што мање. Нажалост ни ту нисам имао среће“ каже г. Савић.

Интересантно је и то запазити, да су суд и одбор одбили да прихвате један математички тачан прорачун проф. г. Кирила Савића о томе, да ће Општина имати за време трајања концесије да изгуби 135.000.000.— дин. више, енго ли по првобитној понуди истог предузећа (првобитна понуда истог предузећа, које је добило концесију централе, била је по 1,18 Дин. по киловат-часу, а Општина му је после „цењкања“ платила по 1.27 дин. киловат-час. Дакле плаћена је више за девет пари по киловат-часу од понуде, плус грантовану годишњу потрошњу од 30.000.000 киловат-часова енергије.

Сва срећа по нас грађане састојала се једино у томе, што је закон живота јачи од људског, који мрви људске творевине

супротно постављене његовим законима. Отуда и овом, као и свима другим уговорима, који прелазе границе морала, нужно је следовала корекција доброг дела његове укупне неморалне садржине.

У прво време, после његовог потписивања између Општине и Друштва, изгледало је, с обзиром на уговорну цену енергији, да је тиме дефинитивно запечаћена судбина јевтине електричне енергије у Београду. Међутим, његова штетност у примени била је и за његове творце неочекивано огромна. Платци те скупе енергије почињали су да се спасавају како је ко могао. Једни су приступали ограничењу потрошње енергије, други, сиромашнији који су то могли, одбацивали су потпуно њену даљу употребу. Индустрија, која није могла да бежи из Београда, уводила је за своје потребе сопствена електрична постројења. Установе, културне и просветне исто тако. А они који су је морали трошити, нису престајали да јавно протестују противу оваквог решења њиховог снабдевања електричном енергијом, која је за њих претстављала животно питање.

Једни, други и трећи, а нарочито непрекидни протести ових последњих учинили су, да је се јавност била озбиљно узнемирила, која је онда натерала оне тамо у Општини да и противу своје воље поново приступе решавању овог животног питања Београда, толико колико само да незадовољне умире. То је у истини све тако било, па ипак Општину је покренуо други интерес да ово питање изнесе поново на решавање: — интерес Друштва.

Оно истина на први поглед ово изгледа парадоксално, да у свом интересу Друштво тражи смањење уговорне цене енергији. Но будемо ли изближе упознали ствар, онда ће се ту јасно показати сва логичност рачунице овога тражења Друштва.

Општина је се уговором обавезала плаћати Друштву годишње 30,000.000 киловат-часова енергије, ценом која је тада за Општину износила по 1,49 дин. киловат-час, па било да она не потроши ни један једини киловат. Међутим, неочекивано за творце овог уговора десило је се и то у првој години трајања ове концепције то, да је ова уговорна клаузула довела Општину у положај неочекивано тежак: да плати друштву 4,000.000.— непотрошених киловат-часова енергије. Успело је се, да то за јавност остане тајна. Али страх од тога да се то не би у следећим годинама у већем обиму поновило и да то неби довело до последица које су тек тада друштву постале јасне: да то може довести овај уговор до потпуног компромитовања, које би слествено за тим довело и

до његовог неминовног раскида, што никако није ишло у рачун друштва. Ето дакле, шта је натерало Друштво на то тражење смањења цене енергији.

Први разговори о томе смањењу цене енергији одржани су у 1933. г. А затим су се они понављали сваке године. Њиме су из године у годину следовали све новија и већа попуштања Друштва Општини. До краја 1937. г. ефективно постигнут резултат тим преговорима, износе у корист Општине 103,574.640. дин. Тај огроман „поклон“ Друштва Општини сам собом улива неспорујиво код социјално сваког свесног чврког ове земље.

И сада намеће се отуда само по себи питање: од куда то наједанпут, да оно исто друштво, онај највећи бездушник Београда, да оно наједанпут сада постане „доброчино“ према Општини, да јој сада покљња толике милионе?

На ово питање ја ћу најбоље одговорити још и речима званичног извештаја Анкетне комисије одборника, образоване на захтев радничког претставника под трећом постављеном општинском управом, на челу са г. Владом Илићем, који је доцније одбио да се тај извештај Анкетне комисије саопшти пленуму одбора и јавности, што показује да ни Друштво није седело скрштених руку.

Ово неколико места тог званичног извештаја Анкетне комисије, којим је иссрпно проучено питање правовањаности закљученог уговора између Општине и Друштва нека то објасне.

„Противно правним прописима у времену закључења уговора, било је тачно предвиђен начин закључења уговора, како у погледу његове форме, тако и органа овлашћених за потписивање обавезе у име Општине. Ти законски прописи, као и прописи јавноправног карактера, нису могли бити мењани одлуком општинског одбора“.

„Прописом § 14 Закона о окружним, среским и општинским буџетима предвиђено је, да за општину могу потписивати обавезе само претседник и три одборника. Међутим, одлуком општинског одбора београдске општине, донетом на седници од 19. јуна 1929. г., за закључење уговора у име Општине о подизању ел. централе и остварењу зајма, био је овлашћен општински Суд, како се то види из оригиналног преправљеног записника поменуте седнице општинског одбора. Из оригиналног уговора о подизању електричне централе види се да га је за Општину београдску потписао тадањи претседник.

„Према начелима теорије права, уговор је сагласност воља уговорача. Да би он био правоважан потребно је да се воља изјави на законом предвиђен начин. Ако је закон предвидео нарочиту форму, у којој се воља има да изјави или је поставио нарочите за пуноважност и самога уговора, онда је неопходно испуњење те форме, односно тих услова. Уколико је воља изјављена противно предвиђеној форми или постављеним условима онда је са гледишта закона неважна и не може проузроковати правне последице. У овоме конкретном случају закон предвиђа да је за закључење поменутих уговора нарочите врсте као што су питања грађења и закључења зајма потребно да уговор у име Општине закључе претседник и три одборника. Пошто је тај пропис као што је изнето, пропис јавно-правне природе, његово се наређење мора безусловно и без икакве рестрикције испуњавати. У противном, закључени посао је ништав са гледишта закона“.

„Зато, било да је за закључење уговора у име Општине, општински одбор овластио претседника, било да је то овлашћење дао општинском суду, та одборска одлука противна је обавезном законском пропису § 14 Закона о окружним, среским и општинским буџетима, по коме су тај уговор могли за општину да пуноважно потпишу једино претседник и три одборника.

На ову важну чињеницу, тадањи претседник Министарског савета и министар унутрашњих послова изрично је скренуо пажњу Суду Општине у своме акту С. бр. 2742 од 26 јуна 1929 године, али су и поред тога уговори закључени противно тој законској одредби, чиме је извршена једна крупна незаконитост.

Даље у одељку II где се говори о ФАЛСИФИКАТИМА ЈАВНИХ ИСПРАВА, извештај Анкетне комисије каже: „АНКЕТНА КОМИСИЈА С ТОГА НАЛАЗИ, ДА ЈЕ УГОВОР са Сосиете де Банк сусис, ЗАКЉУЧЕН ПРОТИВНО ЗАКОНУ И СМАТРА ДА ЈЕ НИШТАВ СА ПРАВНОГ ГЛЕДИШТА, ТЈ. ДА ОН ЗА ОПШТИНУ НЕ МОЖЕ ДА ПРОИЗВЕДЕ НИКАКВЕ ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ.“

„ТАКАВ УГОВОР МОГАО БИ СЕ СУДСКИМ ПУТЕМ СТАВИТИ ВАН СНАГЕ.

Даље у одељку II где се говори о фалсификатима јавних исправа, извештај Анкетне комисије каже:

„Записник седнице општинског одбора, извештаји Општине Министарству унутрашњих послова, службене објаве у „Општинским новинама“, по закону се сматрају за јавне исправе. Њихово исправљање, преправљање, допуњавање и брисање претствља кри-

вично дело фалсификата, предвиђено у §-у 148 тач. 8 Казненог закона за Краљевину Србију, односно у §-у 215 та. 2 у вези §-а 2 Кривичног законика за Краљевину Југославију“.

„У току свога рада Анкетна комисија прегледала је, сравнила и проучила све јавне исправе Општине београдске, који се односе на закључене уговоре о подизању електричне централе и закључење уговора о зајму. Том приликом она је утврдила да су изворне исправе — записник седница Општинског одбора од 19 јуна 1929 г., званични извештаји и друго — ИСПРАВЉАЊЕ НА МНОГИМ МЕСТИМА, БРИСАНЕ И ДОПУЊАВАЊЕ И ДА СУ НА ИЗБРИСАНИМ МЕСТИМА ДЕЛИМИЧНО ВРШЕНА ДОПИСАВАЊА, ТАКО ДА СУ ПОСЛЕ ТАКВИХ ПРЕИНАЧАВАЊА ТЕ ИСПРАВЕ, КОЈЕ СУ МОРАЛЕ ИМАТИ ПОТПУНО ИСТОВЕТНИ ТЕКСТ У ОДНОСНОМ СВОМ ДЕЛУ, САДРЖАВАЛЕ ЗНАТНЕ И КРУПНЕ РАЗЛИКЕ У ТЕКСТУ.

После поименично опширије побројаних измена и допуна у поменутим јавним исправама, Анкетна комисија у даљем свом извештају каже:

„Поређењем записника седнице Општинског одбора од 19 јуна 1929 г., уписаны у све четири јавне исправе, Анкетна комисија је нашла да је ирвобитни текст мењан, преправљан, радиран, дописиван, — ДАКЛЕ ФАЛСИФИКОВАН СА НАМЕРОМ ДА СЕ ИЗМЕНИ ВОЉА ОПШТИНСКОГ ОДБОРА И ДА СЕ КАО ОДЛУКА ТОГА ОДБОРА, ДОНЕТА НА СЕДНИЦИ ОД 19 ЈУНА 1929 ГОД., ПОКАЖЕ НЕШТО ДРУГО, ШТО У СТВАРИ ПРЕТСТАВЉА ЛИЧНУ ВОЉУ ПОЈЕДИНЦА.

Констатујући знатан број извршених преправљања у тексту првобитне одлуке коју је донео Општински одбор на седници од 19 јуна 1929 г., а које су све поименично побројане у „Одвојеном записнику“ сравњења — и приложеним уз овај извештај комисије. Анкетна комисија истиче неколико најкрупнијих исправљања, односно фалсификата.

Стручни референт Министарства финансија у опширном и документованом званичном извештају ондањем свом Министру К. бр. 4874 од 3 јула 1929 г. каже у њему и ово:

„Бенефиције, које су за себе у овоме уговору задобили Швајцарци преко оних, које је понудила Општина у своме предлогу уговора свима понуђачима: уколико се могу валоризирати у новац, цени, за време трајања концесије, на много преко сто педесет милиона динара, који значе чист поклон Швајцарцима, у односу на утврђене повољности за све понуђаче.

Уз овај стручни реферат упућен ондашњем Суду београдске општине, тадашњи Министар финансија ставио је и своје примедбе у уговору закљученом између Општине и Швајцараца о уступању београдске електричне централе Швајцарцима, у којим између остalog стоји и ово:

„Да је цена електричној енергији по швајцарској понуди (с обзиром на одустанак Општине од свога права ревизије исте) најскупља и да је Општина направила један нарочит уговор са Швајцарцима који, по додељеним им накнадним бенефицијама, преко већ утврђених, у новцу говорећи, погађа Општину за преко сто педесет милиона динара, за време тог трајања.

Ове примедбе Министра финансија и његовог референта уговору, указује на то, да су бенефиције постојале и за остale понуђаче, што значи, да за Општину ниједна од тадањих понуда није била повољна, и да су Швајцарци били ЗА СТО ПЕДЕСЕТ МИЛИОНА ДИНАРА НЕПОВОЉНИЈИ ОД СВИХ ОСТАЛИХ ПОНУЂАЧА.

Ранији изабрани потпретседник Општине, који је у исто време вршио дужност и претседника, поч. Др. Коста Јовановић, на чије је место шестојануарска влада поставила г. Милоша Савчића, с њим у полемици изнео је тада поч. Др. Коста Јовановић преко јавности између остalog и то, да је г. Милош Савчић, на неколико месеца пре свога наименовања за претседника Општине, И ТО У УЛОЗИ ПОСРЕДНИКА ГРУПЕ, КОЈА ЈЕ ДОЦНИЈЕ КАДА ЈЕ ОН — САВЧИЋ ПОСТАО ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ, ДОБИЛА КОНЦЕСИЈУ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЦЕНТРАЛЕ, НУДИО ПОЧ. ДР. КОСТИ ЈОВАНОВИЋУ НАГРАДУ ОД МИЛИОН ДИНАРА И ДОЖИВОТНО ЧЛАНСТВО У УПРАВНОМ ОДБОРУ ТЕ БУДУЋЕ ЦЕНТРАЛЕ, АКО ОН ПОРАДИ НА ТОМЕ ДА ТА САВЧИЋЕВА ГРУПА ДОБИЈЕ КОНЦЕСИЈУ.

Тужен за то од стране г. Милоша Савчића, поч. Др. Коста Јовановић је тада пред Окружним судом за град Београд, одговарајући на оптужницу утврдио: „ДА ЈЕ Г. МИЛОШ САВЧИЋ БИО РАНИЈЕ, ПРЕД СВОЈЕ НАИМЕНОВАЊЕ ЗА ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ ПОНУЂАЧ ЗА НОВУ ЕЛЕКТРИЧНУ ЦЕНТРАЛУ, И ТО СА ИСТОМ ГРУПОМ КОЈА ЈЕ ДОБОЛА КОНЦЕСИЈУ КАДА ЈЕ Г. САВЧИЋ ПОСТАО ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ. По овој Савчићевој тужби, бр. 18498 К. 21, од 10 марта 1930. г. пресуда гласи: „ДА СЕ ОПТУЖЕНИ ДР. КОСТА ЈОВАНОВИЋ, БИВ. ПОТПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА, ЗА ДЕЛО КЛЕВЕТЕ ИЗЛОЖЕНЕ У РЕФЕРАТУ ОВЕ

ПРЕСУДЕ, НЕ КАЗНИ С ТИМ, ДА НИКОМ НИШТА НЕ ПЛАТИ“.

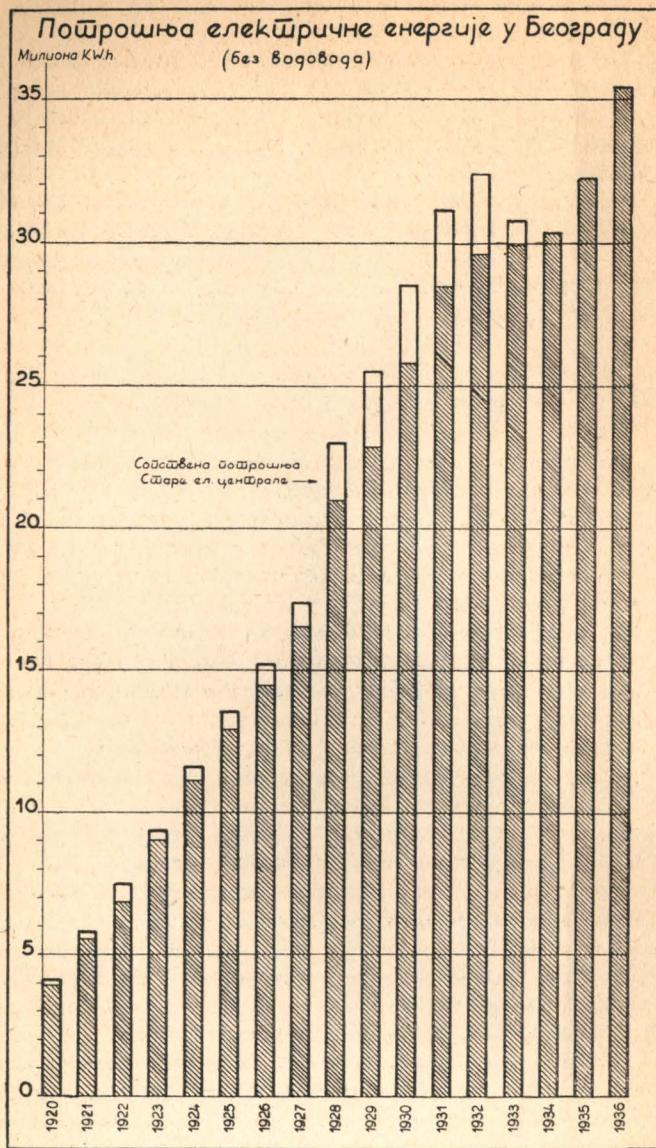
Ето dakле, најпотпунијег одговора на питање: Зашто Друштво „поклања“ Општини од преко стотину милиона динара од своје зараде, и то за непуних пет година трајања ове њихове концесије. Отуда јасно изилази то, да су ти ПОКЛОНИ БИЛИ СРАЧУНАТИ НА ТО ДА СЕ ЊИМА ОДВРАТИ ОПШТИНА ОД ЕВЕНТУАЛНОГ СВОГ ТРАЖЕЊА ДА СЕ ОБРАТИ СУДУ ЗА ПОНИШТАЈ ОВОГ ЗА ЊУ ТЕШКОГ НАМЕТА. Јер треба знати и то, да сваки експлоататор, као и лихвар, кад увиди да жељом за огромним може изгубити добар залогај, да се он тада свим силама хвата за сигурно.

ПРВЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Ако сада погледамо на дијаграм који показује кретање производње енергије у старој Општинској централи, од 1920. г. па на овамо приметићемо одмах на њему један сталан успон повећавања производње енергије из године у годину, све до 1932. г., у којој години видимо један осетан застој у оном дотле наглом повећавању производње енергије у Београду.

Те године, 26 октобра почела је да постепено преузима производњу од старе општинске централе, нова друштвена централа „Снага и светлост“. Потпуно пребацивање мреже, са старе на нову централу, завршено је у пролеће 1933. г. у којој години не видимо више само застој оног ранијег повећавања производње енергије, него и нешто више, један велики пад производње у тој години, за скоро 2,500.000 киловат-часова. Ако се узме у обзир просечно повећавање производње енергије које је изнисило ранијих година око два и по милиона киловат-часова годишње, онда тај пад производње у тој години не износи два и по милиона киловат-часова, него округло пет милиона. Исто то видимо да се понавља и у 1934. г. Узрок томе тако осетном паду производње енергије у тим годинама јасан је: скоро два пута скупља енергија него ли ранијих година, а уз то је Општина сада морала плаћати швајцарским францима, које није имала.

И сада настају прве последице овог уговора које почињу озбиљно оптерећивати финансије Београдске општине. Дуг за неплаћену струју почињао је да се из дана у дан гомила. Проф. г. Милан Нешић, који долази на положај новог претседника Оп-

шине, закључује унутрашњи зајам од 125.000.000.— дин., да с њим уреди општинске финансије. Доцније, и он увиђа, да Општина не може даље зајмовима плаћати огромне зараде Швајцарцима на струји. Зато он још у 1933. г. поставља прве захтеве Друштву, али не знамо из којих разлога погрешне. Место да се као претседник Општине прихвати свога непобитног права, да тај незаконито склопљен уговор са Друштвом, Општина судским путем раскине, и да то питање реши за Општину једном за свагда. Он на место тога поставља Друштву погрешан захтев на годбе, кога су се до данашњег дана, из провидних разлога и све општинске управе придржавале. Тиме није речено да оне тим начином нису ништа постигле за себе, као ни то да је Друштво тиме изгубило. То не. Али је далеко од онога, што је се још тада могло постићи другим захтевом у корист Општине. Том погрешком нагодаба, Општина је много изгубила, почев од оне прве нагодбе па све до онога дана, када се ово питање буде морало судским путем дефинитивно решити. И то изгубљеноничим и никада не може се Општини накнадити.

Јер треба знат, да, према позитивним законима ове земље, Општина београдска НЕ СТОЈИ НИ У КАКВОЈ ОБАВЕЗИ ПРЕМА ДРУШТВУ. ТО СЕ ЈАСНО ВИДИ И ИЗ САМОГА ЗВАНИЧНОГ ИЗВЕШТАЈА АНКЕТНЕ КОМИСИЈЕ, КОЈА ТВРДИ ДА ЈЕ ПОМЕНУТИ УГОВОР ЗАКЉУЧЕН НА БАЗИ ФАЛСИФИКАТА.

Насталим преговорима, између Општине и Друштва, постигнуто смањење цене енергији по киловат-часу кретало је се по годинама овако:

1933 год.	по 1,49 дин. К. Ч.
1934 "	" 1,27 " " ;;
1935 "	" 1,004 " " ;;
1936 "	" 0,96 " " ;;
1937 "	" 0,90 " " ;;

И ако још увек много скупа, ипак је ово делимично појефтињавање енергије благотворно утицало на њено повећавање производње из године у годину.

Последња и најмања цена енергији утврђена је 1936. год. Првих 25.000.000 киловат-часова по 1,15 дин. а преко тога 0,50 дин. киловат-час. То је код производње до 35.000.000 киловат-часова јевтиније за скоро 0,50 дин. по киловат-часу од ранијих година. А код веће производње та ће разлик бити још већа.

Раније, пре него ли што је подигнута нова централа Снага и светлост, производња енергије, као што смо видели из године

у годину стално је расла. Нарочито пада у очи то повећавање производње у 1938. г., у којој су била извршена извесна проширења централе. Повећање производње износило је у тој години око пет милиона киловат-часова. Она је и у следећим годинама нагло расла, све до 1932. г., у којој је, као што смо видели настао застој у тој производњи, а затим у следећој и велики пад. О узроцима тога пада производње енергије у тим годинама упознали смо се у претходном излагању.

РАНИЈА ПРОИЗВОДЊА И ЊЕНО КОШТАЊЕ У ОПШТИНСКОЈ ЦЕНТРАЛИ

Из званичних извештаја уз буџете Дирекције трамваја и осветљења види се, да је се у старој општинској централи ранија производња и њено коштање кретало овако:

У 1929. г. производња је коштала Општину по киловат-часу 0,92 дин. У 1930. г. по 0,90 дин. киловат-час, а у 1931. год. Општина је са укупно трошка од 27.392,441. дин. произвела 31.121,441.— киловат-час енергије. Што значи, да је у тој години кошта производених киловат-час Општину по 0,88 дин.

За првих 9 месеца у 1932. год., до дана пуштања у погон нове централе Снага и светлост, Општина је произвела 23.032,936 киловат-часова са укупно производних трошка од 19.781,977,68 дин. Киловат-час коштао је тада Општину по 0,86 дин.

Ту су dakле били производни трошкови у оној старој Општинској централи, у којој је на производњу једног килват-часа енергије трошено два пута више угља, него ли што то троши данас централа Снага и светлост, и то у годинама скупог угља, скупог рада, мазива, и са ухљебљењем многих онда задовољних породица. Само на платном списку ложионице број запослених достизао је тада преко 297 људи. Док целокупни персонал нове централе Снаге и светлост износи свега 85 људи. Разлика је огромна. Радници старе централе њој нису били потребни пошто се она из шлепова аутоматски ложи, и пошто је код ње до максимума извршена рационализација производње енергије, која искључује сувишну радну снагу. У раду и то треба поздравити када се то врши у корист заједнице. Али пошто овде то није случај, то ми нећемо и не можемо престати да се бунимо противу тога,

што ми нечијом кривицом сада морамо да плаћамо скоро два пута скупље ту рационалним путем произведену електричну енергију, од оне раније нерационално произведене, и што је та туђинска рационализација учинила редове незапослених гушћим и нездовољним, и то у најтежим приликама незапослености код нас, које је доцније та иста Општина морала „збрињавати“ пројачањем.

И као што видимо, Општина је у овим првим годинама морала одустати од јефтиније производње енергије у својој централи, а доцније да сама подигне модерну електричну централу, са капиталом, који је она само за ових пет протеклих година трајања концесије нове централе дала њеним власницима на име сувишне зараде, на производњи енергије за њен рачун, што ће се то у даљем излагању јасно видети. А да и не помињемо умртвљени капитал који представља њена угашена централа од преко 35 милиона динара.

РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ КОШТАЊА ПРОИЗВОДЊЕ ЕНЕРГИЈЕ И УГОВОРНЕ ЦЕНЕ ОТКУПА

Пошто смо горе видели с којом је ценом Општина до сада плаћала енергију Друштву, то ћемо, ради упоређења потражити цену коштања производње те енергије коју Друштво лиферије Општини, односно по којој би је Општина сама производила, да је није уступила поменутом Друштву.

Сасвим је разумљиво, да је то непосредно од централне дирекције Снаге и светлост нисам могао ни очекивати да сазнам, па сам се за то морао потрудити да посредно обилазним путем прибавим те податке о производњи енергије у тој њиховој новој централи, који нам податци сада омогућују да апсолутно тачно утврдимо коштање те производње енергије у тој њиховој новој централи.

Оно истина, они тамо у тој њиховој централи имају много разлога, да те податке сматрају за своју пословну тајну, а ми пак мислим да још више имамо права, да завиримо у ту њихову пословну тајну, и да видимо шта она у себи скрива и колико она нас кошта.

И сада, имајући у рукама те тачне податке о количини потрошње производних елемената енергије у једној години и њи-

хове цене коштања: угља, мазива, надница (плате) особља, по-резе, таксе, фондove, обнове (амортизацију) и друго, па ту укупно добивену суму коштања тих производних елемената енергије у једној години, расподелимо на откупљене киловат-часове у тој години од стране Општине.

Тако на пр., у 1937 години Централа је произвела укупно 44,794,531 киловат-час енергије. Од тога Општина је откупила 40,370,044 киловат-часа енергије. На ту целу количину енергије, произведену у тој години, утрошено је 8,800 вагона лигнитског угља, по цени од 1,050. дин. вагон, што укупно износи за свих 8,0800 вагона 9,248.000.— дин., мазива за 3.000. дин., плаћена друштвена пореза 1,696,226.— дин., обртна пореза 546,525.— дин., уговорна такса 364.350.— дин., признанична такса 182,175.— дин., персонал: директор инж. Стаматовић (РАНИЈИ ДИРЕКТОР ОПШТИНСКЕ ЦЕНТРАЛЕ И ЕКСПЕРТ У КОМИСИЈИ ЗА УСТУПАЊЕ ЦЕНТРАЛЕ ШВАЈЦАРЦИМА 15.000.— ин. месечно, годишње 195.000.— дин., инж. Савић (РАНИЈИ ШЕФ МАШИНСКЕ СЛУЖБЕ ОПШТИНСКЕ ЦЕНТРАЛЕ И ЕКСПЕРТ У КОМИСИЈИ ЗА УСТУПАЊЕ ЦЕНТРАЛЕ ШВАЈЦАРЦИМА) 11.000. дин. месечно, годишње 143.000.— дин. Остало регулисано и нерегулисано особље 2.279.904. дин. годишње.

Када се све то сабере:

Угља — — — — —	9.240.000.— дин.
Мазиво — — — — —	3.000.— „
Друштвена пореза — — — — —	1.696.226.— „
Обртна пореза — — — — —	546.525.— „
Признанична такса — — — — —	182.175.— „
Персонал укупно — — — — —	2.896.904.— „

Свега 14.564.830.—

Ова добивена сума када се расподели на у тој години откупљених 40,370,044.— киловат-часа енергије показује, да на један киловат-час отпада 0,36 дин. производних трошкова.

Ето dakле, то је максимално коштање производње енергије у 1937 год. у проучаваној друштвеној централи Снаги и светлост. У следећим годинама трајања концесије, производни трошкови остаће непромењени код свих производних елемената, изузев угља. Персонал и све остало до 100.000.000 киловат-часова производње енергије биће исти. То значи, да ће производња енергије у овој централи из године у годину бивати све јефтинија.

Обрачунска разлка која ће се сада овде појавити, између горе утврђеног максималног коштања производње енергије, која

као што смо горе видели износи по килват-часу 0,36 дин., и обавезне цене с којом Општина мора да ту исту енергију плаћа друштву, која је последњом нагодбом између Општине и Друштва утврђена овако: првих 25.000.000 киловат-часова по 1,15 дин., а остатак по 0,50 дин. биће следећа: код првих 25 мили., разлика по киловат-часу износи 0,79 дин. односно 18,750.000.— дин. код целе ове количине, а код остатка од 15.870.044 киловат-часа, она по киловат-часу износи 0,14 дин., односно 2,151,800.— дин. код целог овог остатка. А код свих у тој години откупљених 40.370.044 киловат-часа та разлика, која претставља у тој години постигнуту друштвену зараду износи укупно 21.901,800.— дин.

Од ове добити треба само одузети износе за фондove обнове-амортизацију, са којом ћемо се овде одмах упознати.

Укупан друштвени капитал је 66.000.000.— динара. Од тога отпада на грађевине 25.000.000.— дин, на машине 35.000.000.— динара, на обртни капитал 6.000.000.— динара.

У грађевински фонд обнове иде од вредности 1%, а то на 25.000.000.— динара износи 250.000.— динара годишње. На машински фонд обнове иде од вредности 5%, а то на 35.000.000.— динара износи 1,750.000.— динара годишње. На обртни капитал 5%, што износи на 6.000.000.— динара годишње 300.000 динара. Свега за фондove обнове и обртни капитал отпада годишње 2,300.000.— динара. Када се ова сума за фондove одузме од горње суме добити у 1937 години, која је 21.901.800.— динара, добија се тачан износ постигнуте чисте друштвене зараде у 1937 години од 19,601.800. динара.

Праведна предузимачка зарада капиталн рачуна се са највише 8% на његов уложени износ. У овом случају он би на 66.000.000.— динара са 8% износила укупно 5,280.000.— динара годишње. Па и овај је проценат код овог случаја доста велики, с обзиром на унапред стопроцентно утврђену њену добит. Јер друштво је прво утврдило уговором цену енергије четири пута већу од њеног коштања производње и количине испоруке енергије општини, па тек онда приступило производњи. Сада ако од постигнуте друштвене зараде на овоме послу у 1937. години од 19,601.800.— динара одузмемо припадајућу горњу зараду предузимачког капитала у износу од 5,280.000.— динара, онда ће се у тој години појавити износ од 14,321.800.— динара као сувишна друштвенна зарада постигнута у тој години. Дакле скоро три пута већа од праведне.

У ранијим годинама, почев од 1933. године па до ове 1937. друштвене добити на производњи енергије на рачун општине бивале су још и веће.

Да се за моменат осврнемо на њих, на у тим годинама крећање производње енергије, на њено коштање прозиводње на њену родну цену општини, на њој постигнуте двбите друштва, у тим годинама, које су се кретале овако: (види табелу на стр. 29).

Ове стопроцентне тачне цифре некога тешко оптужују.

Прво, зар је Општина за 26,845.631 киловат-час енергије морала у 1933. г. да Друштву плати безмalo 40.000.000.— дин.? Онда у 1934. год. за 30.400.395 киловат-часова, Општина је платила друштву суму од 38.465.580.— дин.? А у 1935. год. могло је 32.237.145 киловат-часова енергије за 32.368.570.— дин., па да опет ти странци и поред тога зараде у тој години од преко 19. мил. дин. А за протеклих пет година трајања ове њихове концесије они су зарадили 128 милиона динара. (укамаћењем са 5%). Затим, шта да кажемо за оне друштвене „поклоне“ Општини од преко 103 мил. дин. Све то задаје много бриге и неспокојства нашем народу, што за резултат може имати у крајњој линији не жељне последице.

Онда и ово за здрав разум заиста несхватаљиво, да на ове добити, које ови странци немилосрдно исцеђују из овога нашега несрћног пролетерског Београда, да ми на та њихове огромне зараде плаћа наша Општина извесне порезе и таксе, које износе по неколико стотина хиљада динара годишње. На пр. један део друштвене обртне порезе плаћа Општина.

Затим и ово до сада заиста нечуvenо у привредној историји света, да се страном валутом плаћа артикал домаће производње намењен потрошњи ту у оквиру народне привреде, као што је то случај са Београдском општином, која уз високу ажију плаћа швајцарским францима домаћи угљ за потребе београдске електричне централе!!!

Најзад збуњује и ова несветљивост: Друштво је у 1935. години платило држави на име друштвене порезе износ од 3,093,983 динара, а у 1936. години само 1,199,796 динара?! И ако је друштвена зарада у 1936. години била већа за 728,543 динара од зараде у 1935. години.

Ја не знам у коликој мери ово интересује Министарство финансија, као ни то, колико се изнесена истина о раду пореских власти код нас кажњава, па због тога овде о томе само толико.

Година	Откупљено кил. часова	Год. производни трошкови	Коштање производње по к. часу	Наплаћено од општине укупно	Зараде Друштва	За фондove обнове	Продајна цена општини
1933. г.	26,845.631 к.ч.	10,738.252 д.	0,40 д.	39,825,495 д.	26,787,245 д.	2,300,000 д.	1,49 д.
1934. "	30,400,395 "	11,856,154 "	0,39 "	38,456,580 "	24,309,426 "	2,300,000 "	127,— "
1935. "	32,237,145 "	12,250,415 "	0,38 "	32,368,550 "	17,818,435 "	2,300,000 "	1,004 "
1936. "	35,367,570 "	13,086,000 "	0,37 "	33,933,785 "	18,547,785 "	2,300,000 "	0,96 "
1937. "	40,370,044 "	14,533,216 "	0,36 "	36,435,022 "	19,601,806 "	2,300,000 "	0,90,25 "
	165,220,785 к.ч.	62,463,737 д.		181,028,432 д.	107,064,695 д.	11,500,000 д.	

Сада ако друштвену чисту добит, постигнуту у 1933 год., у износу од 27,387.245 дин. укапиталишемо, не са 9%, колико Општина плаћа интерес том истом друштву, него само са 5%, ми ћемо са додавањем друштвених добити до краја 1937 год. добити следећу суму од 128,874.520.— дин., која садржи целу амортизацију уложеног друштвеног капитала у централу плус чисту зарду од 62,874.520.— дин.

Ето дакле билансираје, како она резултира за ових протеклих пет година трајања ове концесије, за њене власнике — Швајцарце, а како пак за Београдску општину.

БУДУЋА ШТЕТА

За даљих 20 година, за које време по уговору још има да траје ова концесија централе странаца, покушају да на бази најновије уговорне цене енергији, за коју, пишући ове редове сазнајем, да је ових дана дошло између Општине и Друштва до нове нагодбе, којом је за следеће године цена енергији овако утврђена: првих 40 мил. киловат-часова по 0,79, а остатак по 0,44 дин., и горе утврђене цене коштања производње енергије Друштво, која ће се повећавањем производње из године у годину стално смањивати, па да на бази тих познатих производних и продајних цена енергије утврдим висину будуће штете, коју ће ово страно предузеће до краја трајања ове њихове концесије причинити Београду непосредно, а затим посредно и целокупно народној привреди.

Јер, за народну привреду не може бити све једно, да ли ће Београдска општина своје огромне буџетске издтке, високим трошаринским ставовима и другим својим таксама смањивати на општу народну привреду, или ће их покривати приходима од својих привредних предузећа, као ни то, да ли ће динари нормалном циркулацијом привредног живота земље унесени у Београд, њој опет бити натраг враћени, да се њима она потхрани и увећа, или ће се они ту у Београду претворити у швајцарске франке за извоз у иностранство.

Раније, од 1920 год. па на овамо, производња енергије у Београду повећавала се је просечно за 15% годишње, изузев оне прве две године почетка трајања ове друштвене концесије. Сада, иако најобјективнији електротехнички стручњаци и економисти тврде, да ће се тај проценат од 15% у идућим годинама повећа-

вати, ја и поред тога, а за сваку сигурност узимам за идућих 20 година трајања ове концесије мањи од досадашњег процента годишњег повећања производње енергије у Београду: само 10% годишње. Дакле, стопроцентно сигурно повећавање, рачунајући то од 1937 год., у којој је општина, као што смо видели откупила од Друштва 40,370.044 киловат-часа енергије. На тих 40,370.044 киловат-часа енергије, има дакле да се рачуна даље повећање производње енергије са процентом од 10% годишње. То значи, да ће Општина у 1938 год. откупити од Друштва 44.402,048 киловат-часова енергије, а у 1939 год. 48,842.252 киловат-часа енергије итд. Или за свих даљих 20 година трајања ове концесије биће откупљено укупно 2,556.004,484 киловат-часа енергије.

Коштање те будуће производње енергије Друштва, рачунао сам по највише могућој цени: прве четири године по садајој цене од по 0,36 дин. киловат-час. Онда даље четири године по 0,35 дин. киловат час итд. Дакле сваку четврту годину рачунао сам само по једну пару производњу јефтиније по киловат-часу, од коштања производње у претходне четири протекле године.

Продајна цена те енергије Општини, видели смо горе да је последњим уговором између Општине и Друштва утврђена за следеће године трајања концесије овако: првих 40 мил. киловат-часова по 0,79, а остатак по 0,44 дин. Разлика која ће се сада овде појавити између цене коштања производње и њене продајне цене Општини претстављаће дакле, чисту друштвену добит. Сада ако ту чисту друштвену добит постигнуту у протеклим годинама трајања ове концесије, која са 5% укапиталисаним годишњим интересом износи 128.874,520.— дин., додамо прорачунатим добитима из следећих 20 година трајања концесије, ми ћемо на крају њеног истека, а то ће бити у 1957 год., ДОБИТИ ЈЕДНУ ОГРОМНУ СУМУ ОД 1,233.200,501 ДИН., КОЈУ ЂЕ ШВАЈЦАРЦИ ЗА ТО ВРЕМЕ ИЗНЕТИ ИЗ НАШЕ ПРИВРЕДЕ И ОДНЕТИ У СВОЈУ, КАО ЧИСТУ ДОБИТ НА БЕОГРАДСКОЈ ОПШТИНИ. НА НАВОДНО УНЕСЕНИХ 66.000.000 ДИНАРА.

То је дакле, у новцу говорећи износ укупне штете, коју ће ово страно предузеће причинити нашем Београду, до краја трајања ове њихове концесије непосредно, а посредно и целокупно народној привреди. Онда огромно тешке настале последице и оне које су у очекивању да настану по наш социјални и политички живот земље, из тога осиромашавања и пролетаризовања нашега народа.

ГЛЕДАНА КРОЗ ОБЈЕКТЕ

Да би што јасније била схваћена величина ове суме, коју ће странци преко овога њиховог предузећа изнети из наше привреде и однети у своје, ми ћемо је претворити у извесне објекте, кроз које ће се моћи јасније сагледати сва њена огромност.

На пр., ако би смо данас од некога „стручњака“: грађевинара, финансијера или економисте, који је одмах после светског рата видео оне страшне рушевине Београда, његову на све стране разорену турску калдруму, водовод и канализацију у његовом најужем центру, мален трамвајски саобраћај итд. затражили да нам бар приближно каже величину утрошene суме за подизање данашњег новог Београда на тим његовим ондашњим рушевинама, он би нам сигурно, после дужег размишљања одмахну руком и отприлике рекао: ко би вам то могао знати. Ту су вам утрошene милијарде и милијарде. Дакле огромно много.

И ми никако да тог нашег саговорника „стручњака“ уверимо у то, да је за све укупно послератно подизање Београда утрошено на њега укупно 3.471.148.002.— дин. и то највећим делом инфлационих динара.

Што значи, да ће више од једне трећине овог нашег прекрасног данашњег Београда, претстављати зараду Швајцараца на производњи електричне енергије за наш Београд до краја трајања ове њихове концесије.

Према податцима одељења за грађење државних жељезница Министарства саобраћаја, изградња једног километра жељезничке пруге нормалног колосека у равнијим пределима, кошта државу просечно до два милиона дин. А у брдовитијим крајевима изградња кошта највише до три милиона динара. На оба терена изградња једног километра жељезничке пруге нормалног колосека кошта највише 2.500.000.— динара.

Сада ако ову зараду Швајцараца од 3.471.148.002 динара претворимо у жељезничку прugu нормалног колосека, изграђену по горе утврђеној ценi, од по два и по милиона динара по километру, онда ћемо за ту суму добити изграђене жељезничке пруге на оба терена (равног и брдовитог) нормалног колосека у дужини од близу 500 километара.

Или, ако би смо је претворили у путеве модерног коловоза, какав се сада подиже међународни аутомобилски пут, који пролази кроз нашу земљу, чија изградња кошта нашу државу до једног милиона динара по километру, ми би смо за ту суму добили

таквог модерног изграђеног коловоза у дужини од 1.233 километра. Или, 2.466 километра обичног државног насипа (друма) који су највише код нас у употреби, чија изградња кошта државу највише до 500.000 динара по километру. И најзад, сјај и палате наших газда само су мрвице денационализираног огромног народу одузетог блага.

Ето, дакле, ти објекти били би само производ горње главнице капитала, који за нашу аграрну земљу, привредно слабо развијену и сиромашну новчаним капиталом преставља огромно много велику суму. Она управо, за нашу земљу преставља исто, што и за једног сиромашног пољопривредника семе за усев, који ако би био којим узроком остао без тога семена, по њега као неминовне последице тога наступиће: да своју и своје породице радну снагу неће моći искористити у производњи, и да ће тиме довести у питање егзистенцију своје породице, а затим, доцније може отуда наступити и ова најтежа последица, да његов посед пређе у руке његовог суседа, који му може бити и крвни непријатељ, па као такав може његову породицу раселити и уништити.

Судбина једне такве сиромашне сељачке породице, која најчешће у такво стање бива доведена, најмање кривицом управљача том породицом, поклапа се у потпуности са судбином једног народа, који увек и без изузетка бива доведен у слично стање искључиво кривицом управљача њиховом „породицом“ — државом.

Да у прилог тој истини овде као најсвежији пример да узгред поменем само несрћну судбину Абисинског народа, кога је, пре неголи што је једна четвртина њихове територије била окупирана од стране противника, напустио њихов владалац са огромним богаством тог унесрећеног народа, са 153 сандука сувога злата, са сандуцима хартија од вредности, и са мноштвом других драгоцености, гомилане на штету просветно-културно-привредног подизања Абисинског народа, као и на штету опреме њихове одbrane, гомилане једино у томе циљу, да се једнога дана с њима напусти унесрећена земља Абисинског народа. То је, дакле, победило Абисински народ, а не спољни непријатељ. На другој лак страни, цареви доглавници — расови, немајући толико блага за уживавања у иностранству, пожурили су се у Рим, да се што пре поклоне непријатељу Абисинског народа и да га тиме умилостиве да им и даље задржи дотадање њихове расовске властице над сада двоструко поробљеним Абисинским народом.

НАЈТЕЖЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Када се било којим узроком деси каква велика катастрофа, ако се она може без људских жртава тако назвати, рецимо у неквом руднику, барутани, или сударом возова, каже се тада: материјална је штета огромна, али људских жртава неком великим срећом и случајношћу није било!

Од куда то да се таква вишеструка милионска штета без људских жртава и данас зове „срећа у несрећи“, или боље срећна несрећа? Чудно му то заиста звучи у данашњици општег материјализма, па ипак то и поред тога остаје као нјубедљивија потврда да је човечји живот и данас нешто више од милиона, и да је он, у првом реду сам за себе незаменљив за било какво богаство, затим као родитељи деци дражији су од злата, као деца родитељима, као мужеви супругама, као грађани и војници држави, које богата Француска не може за злато да купи, не може Французе.

Отуда изилази, да је ипак она исконска љубвь човека према човеку и данас остала непромењена. Где је друкште, ненормално је, или је злочиначки интерес по среди који је упокојио чак и огромна стара царства и који прети да то учини и са преосталим.

Та љубав према брат усвојему, с којим се увек рачуна, и као производној, и као одбраненој снази нашега народа, натерало нас је да у овој општој нашој несрећи, која нас је, несавесношћу ондашњих постављених управљача нашем општином задесила, која ће нас као што смо напред видели коштати преко 1,233,200.501 динара, да у тој тако огромној материјалној штети потражимо и људске жртве, без којих није могло бити. Јер таквом економском исцрпљавању нашега народа, које највећим делом врши страни капитал, следује низ тешких последица.

Да поменем само случај Београда, у коме је у 1934 години потрошено хране за свега 170.000 становника. Док међутим, он је тада имао 246.000 становника. Значи да је више од половине београдског становништва у тој години гладовало, односно да су један нормални оброк морали међусобно делити двојица београђана. Станбено питање исто је тако неповољно: половина београђана станује по скроз нездравим удерицама периферије, таваницама, шупама и поддумима центра. Ни у унутрашњости није ништа боље. Села да и не помињемо, где је исхрана и станбено стање испод сваке критике.

Последице које то све прате поражавајуће су: само од туберкулозе, болести беде болује 600.000 наших људи, а умире од ње преко 50.000 годишње.

Важно је овде знати и то, да је туберкулоза једна од оних тешких социјалних болести, за коју се раније мало знало због тога, што клице те болести нису имале плодно земљиште где би се оне могле угњедити. Значи, били су им потребни слаби организми, које сада оне, благодарећи рђавом социјалном стању народа налазе на сваком кораку. А на Југу нека села десеткована су малалијом и другим болестима.

По изјави једног лекара — шефа кожно-венеричног одељења Опште државне болнице у Београду, постоји у Земуну једно одељење које се преко зиме испуни најсиромашнијим, намерно оболелим, који то чине да би под кровом и на бесплатној храни провели зиму, кад већ то немогу стећи поштеним радом.

Познат ми је и случај извесних малишана, сирочића, који су после вишемечног обијања прагова за било какво упослење својој слабачкој детињој снази, макар и уз десетак свога труда, обратила се судији за млађе малолетнике Окружног суда за град Београд, и молили га да их упути у Дом малолетника. Њиховој жељи судија није могао изаћи у сусрет због тога, што се у Дом малолетника упућују млађи малолетници преступници. Недељу дана после овога, полициски орган привео је ове исте дечаке, који су судији изјавили, да су крају покушали само зато, да би могли да се сместе у Дом малолетника, кад већ на други начин нису могли постати људи.

У свом „Годишњаку“ за годину 1936, Централни хигијенски завод у Београду износи страховито велику смртност одојчади код нас па каже, да још у првој години рађања умире код нас годишње преко 70.000 одојчади. А у појединим бановинама достиже та смртност одојчади и преко 20 на 100 живорођених. Док у Енглеској, Швајцарској и Северним државама Европе умире свега 4 на 100 живорођених одојчади...

У истом годишњаку приказан је и број венчања код нас од 1921 до 1934 год. У 1921 год. број склопљених бракова износио је код нас 157,055, или 13,02 на 1000 становника. А у 1934 год. склопљено је свега 99,027 бракова, или 6,77 на 1000 становника. И рађања су приказана у истој сразмери опадања.

Војне регрутне комисије у појединим крајевима наше земље, одбацију и преко педесет од сто младића као недовољно развијене и неспособне за војну службу. У Гостивару, изашао је

пред регрутну комисију и један регрут, двадесетгодишњи Џафко Имеровић, висок свега 95 см. Ово је несумњиво последица најнепосреднија, па зато и најтежа, која и нашој народној одбрани задаје много тешких брига. Зато би било за државу далеко паметније, да се она у свом сопственом интересу и у интересу тих широких народних слојева, на којима она и почива, да се супротстави злу, оне незнатне мањине народних штеточина, од којих сва зла и даље неподношљива беда народа и слабост државе долазе.

Да се човек као и сва остала жива бића развија и размножава под зависним условима и околностима под којима живи, потврђује то најбоље и овај податак међуродне статистике о приступу становништва у Европи и у Совјетској Русији за последње две деценије. Тамо стоји, да је се за 10 на хиљаду становника смањио годишњи прираст Европе после 1917. године. А у Русији за исто време пораст становништва повећан за 30 на хиљаду. Смртност у Русији опала је према ранијем стању за 30 на хиљаду становника.

ОВО НЕКОЛИКО НАВЕДЕНИХ ЧИЊЕНИЦА КОЈЕ ПРИПАДАЈУ ДИСЦИПЛИНИ СОЦИЈАЛНЕ ПАТОЛОГИЈЕ, ПРИКАЗАО САМ СА ЦИЉЕМ ДА УКАЖЕМ И НА КРАЈЊЕ СОЦИЈАЛНЕ ПОСЛЕДИЦЕ, КОЈЕ НАЈВЕЋИМ ДЕЛОМ ДОЛАЗЕ ОД ПРИСУСТВА СТРАНОГ КАПИТАЛА У НАШОЈ ПРИВРЕДИ У ДОСАДАШЊЕМ ЊЕГОВОМ СТАЊУ С КОЈИМ СМО СЕ УПОЗНАЛИ.

Самоубиство је овде сметнути са ума и чињеницу, да су народи, више жељом за превласт, него ли природним нагонима освајали просторе искључиво економијом, и да то чине и данас.

Сточарство је у даљој прошлости привређивања победило ловачку привреду, а земљорадња, све више усавршавано сточарску, да најзад данас модерна индустријска производња себи потчини аграрну. И тако су „неспособни“ народи, који нису ишли у корак са временом модерног привредовања, ишчезли заједно са својим начинима производње, или постали сасвим зависни народима савременог привредовања.

Изгубљено време еволуције у том правцу, тешко се надокнађује старим методама привредовања, које богати народи силим намећу сиромашним и малим народима, из својих чисто интересних рачуна, пошто им еманципација ових народа никако не иде у рачун.

Капитал је dakле државни или приватни, све једно, постао одлучујући фактор у производњи, односно главни регулатор вели-

чине животног простора једне заједнице, те од њега данас највише зависи и то, колико ће на једном квадратном километру земљишта за људе бити места.

Отуда у заклону фунте у Енглеској, може на једном квадратном километру да лордовски живи и преко 200 људи, а код нас, под нашим сиротим динаром нема ни за 50 бедника.

Отуда треба сада дати одговор на питање: за колико ће онда нашој заједници бити сужен тај животни простор, одузимањем од народа и његове привреде тог данас најглавнијег услова за одржавање живота — капитала, у износу од 1,233,200,501 динара.

Наша привилегована Аграрна банка, која кредитира преко 75% наших привредника, располаже укупним капиталом, који је два да достиже половину зараде овог страног предузећа код нас, које у огромној мрежи начина одузимања наших богастава и одношења у иностранство представља само један једини отвор.

У Јипљанима, неки Јоргачије Столић звани Гаћа, пиљар, са 40 динара капитала ради и исхрањује 7 чланова своје породице и Држави плаћа њено. Колико таквих сиротих Гаћа ми имамо у нашој земљи?

Газдама код нас зову људе који раде са капиталом од 50.000 динара, с којим они као и Гаћа исхрањују своје породице и оно што не може Гаћа, изводе своју дешу на пут, унапређују народну привреду и Држави плаћају њено.

Колико ће онда до истека ове концесије прогутати таквих наших газда, са просечно по 4 члана породице горња сума коју ће ово страно друштво одузети нашему народу и денационализатори? Равно 24.664 таквих наших породица биће уништено одузимањем те суме нашој привреди, или укупно 98.656 живота. Зар то није страшан пустош читавог једног рата уништавања људи и материјала? У Аустралији су „овце“ појеле људе, а код нас страни капитал.

И сада, кад већ знамо да је то у истини све тако, да нашем народу с тим стране заиста прети озбиљна опасност да буде опуштен, како му се са известних страна то и пожељкује, то отуда поставља нам се ово питање: дали да пред овом за наш народ толико озбиљном опасношћу, треба да повијемо кичме па да главе загњуримо у песак, или да се достојно своме роду мушки управимо, па да овоме тешком злу нашега народа једном за сва-гда учинимо крај. Оно што треба радити да се то спречи, радити

треба док сувише не буде било доцкан. Јер, нови живот који до-
лази, диктује разумније коришћење свеколиког богаства земље и то
сопственом снагом народа у његову искључиву корист. Не пође
ли се у корак с том заповешћу живота новога доба које долази,
онда ће нас он сигурно прегазити.

**Адреса: Краља Петра 54 – Чек.
рачун Пошт. штед. бр. 57.805**